

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ТРЕНЕРА З ФЕХТУВАННЯ НА ЗРОСТАННЯ СПОРТИВНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЙОГО УЧНІВ

Кривенцова І.В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Анотація. У роботі з'ясовується як впливають певні риси особистості тренера з фехтування на спортивний результат і особистість його учня.

Ключові слова: особистісні якості тренера з фехтування.

Постановка проблеми. Активна фізична діяльність неможлива без прагнення оволодіти майстерністю. Оскільки без змагань спорт не існує, більшість учасників ставить перед собою завдання або перевершити суперників, або покращити свої власні досягнення. Буває так, що самовдосконалення реалізується самотужки, але переважно в цьому допомагає наставник, викладач, тренер.

Як відзначав К.Д. Ушинський, вихователю повинен сам бути вихованим. Від його професійної етики, культури, особистості залежить його особистий успіх і успіхи його учнів. Тому доцільно дослідити вплив особистісних якостей тренера на спортивні досягнення його вихованців.

Тренерська діяльність багатогранна, це: і праця, і навчання, і спілкування. Розуміння тренування як взаємодії тренера зі спортсменом, спортсменів між собою, спортсмена та колективу, колективу та тренера, приводить до висновку, що тренер виступає керівником, людиною яка створює колектив і виховує спортсменів. Таким чином, тренер стає основною людиною чия поведінка, світогляд, прояв особистісних якостей формує у спортсменів систему стимулів для заняття спортом, для самоствердження, самореалізації, для досягнення високих спортивних показників.

Постановка завдань. Особистісний фактор у роботі тренера з фехтування займає чимале місце в творчому тандемі «тренер—учень». І тому, метою нашої роботи є вивчення впливу особистісних якостей тренера з фехтування на зростання спортивних досягнень. Необхідно визначити кореляційний зв'язок між деякими індивідуально-особистісними якостями тренера та рівнем досягнень його учнів.

У цьому контексті **завданнями** статті є:

1. Визначити якості особистості, які впливають на тренерську діяльність.
2. Скласти оцінний лист для визначення якостей, які притаманні тренерам з фехтування.
3. Проаналізувати взаємозв'язок між якостями особистості тренера і спортивними досягненнями його учнів на основі даних розробленої нами

анкети; надати методичні рекомендації тренерам і керівникам спортивних шкіл з фехтування, щодо покращення їхньої роботи.

У роботі використовувалися наступні **методи** дослідження: вивчення психолого-педагогічної літератури; анкетування; опитування; моделювання; бесіди; методи математичної статистики.

Аналіз наукових досліджень. Ще у СРСР були створені лабораторії де проводилися дослідження з питань спортивної психології. З 50-х років ХХ століття питання психології спорту почали активно розробляти і в США. А міжнародні конференції з цих проблем сприяли зацікавленості у психологів та педагогів Західної Європи. Науковий інтерес до психології спорту проявився у різних формах. Друкувалися книги, з позицій лікарів-клініцистів, автори яких зустрічалися зі спортсменами у своїй практиці [4]. Деякі фахівці з різних країн дотримувалися експериментально-зображувального підходу. Серед методик, якими вони користувалися, були особистісні шкали і шкали для оцінки окремих рис спортсменів (збуджуваності, агресії, тривоги та ін.), інтелекту, тести для оцінки різних сенсомоторних характеристик [2; 4]. На основі результатів цих і багатьох інших досліджень були спроби скласти «портрет» спортсменів які спеціалізуються у різних видах спорту; порівняти досягнення і можливості спортсменів чоловіків та жінок; спортсменів з тими, хто не займається спортом. Значно менше досліджувалися аспекти особистості тренерів, спортивних педагогів.

Безумовно, на спортсмена дуже часто впливають ті чи інші стресові ситуації. Спортсмен — емоційна людина. Тому, література, яка розглядає питання, що пов'язані з мотивацією, установками та емоційним збудженням, з особистістю спортсмена в цілому, має важливе значення для спортивного педагога. Але, враховуючи провідну роль тренера у досягненні спортсменами високих спортивних показників, його вплив на формування особистості учня в процесі багаторічних тренувань, нам здається

Продовження на сторінці 37

ся не менш важливим дослідити діяльність та особистість тренера.

Багато спортивних науковців намагалися скласти «ідеальну модель» спортсмена для різних видів спорту. Також проводилися дослідження які були спрямовані на вияв тих особливостей особистості, спрямованості інтелекту, стилів керівництва, які б допомогли скласти «ідеальну модель» тренера [3; 8].

Успіхи окремого спортсмена і команди в цілому переважно залежать від взаємин між тренером та членами колективу, а також стиля його керівництва. Психологи та педагоги виділяють такі стилі керівництва: демократичний, авторитарний, ліберальний і різні комбінації цих стилів [7]. Б.Дж.Кретті [4] вважає що є декілька причин, чому більшість тренерів авторитарні і визначає наступні переваги авторитарності:

1. Невпевнений у собі спортсмен буде відчувати себе більш впевненим та спокійнішим у стресових ситуаціях.

2. Агресивність яка викликана авторитарністю, спрямовується не на тренера, а на боротьбу із суперником або сприяє більш активним діям спортсмена.

3. Домінуюча поведінка тренера може відповідати потребам спортсмена і в цьому разі він виступить значно краще.

Аналізуючи демократичний стиль керівництва, Кретті також визначає причини за якими більш гнучкий тренер здатен досягти успіху:

1. Такий тренер більш доступний спортсменам. Його вихованці вільно відчують себе з ним і більш відкрито спілкуються. Тому тренер може знати про їхні проблеми, побоювання, конфлікти тощо, і тим самим своєчасно вносити корективи.

2. Спортсмени мають можливість проявити ініціативу і самостійність, досягти певної незалежності у стресових ситуаціях.

3. Якщо тренеру вдається передати частину відповідальності за прийняті рішення спортсменам і вони починають відчувати свій авторитет, то це сприяє формуванню в них більш емоційної зрілої поведінки;

4. Спортсмени можуть приймати більш гнучкі тактичні рішення;

5. Тренер не прийме авторитарних претензій та заяв з боку інших;

6. Авторитарного тренера визначає більша нетерплячість та фанатизм. Більш гнучкий тренер готов приймати інших людей такими, які вони є насправді, оцінити їхні позитивні та негативні боки, поважати свою та чужу думку.

Цікаво, що ліберальний стиль керівництва, який передбачає «загравання» з учнями, як правило, не знаходить позитивних оцінок.

Ці висновки є спільними і для дослідників педагогічної майстерності (І.А. Зязюн), та стратегій поведінки особистості в конфлікті (У. Томас).

У цілому тренер, який прагне успіху, це людина, яка здатна грати декілька ролей в залежності від ситуації та різниці у характерах спортсменів. Такий висновок робить Кретті, але зауважує, що «така поведінка не означає що тренер повинен приховувати свої справжні почуття і принципи. Авторитарність іноді може бути сприятливою. Але у деяких випадках більш необхідно орієнтуватися на думку групи, а не на думку лідера» [4, с. 86].

Наприкінці 60-х років ХХ сторіччя в Англії намагалися вивчити особистість ідеального тренера, який працював з пловцями [13]. За допомогою 16-факторного тесту [2, с. 157], спортсменам і тренерам було запропоновано побудувати профіль особистості тренера, який би володів самими бажаними для них рисами особистості. Коли результати опитування спортсменів і тренерів порівняли, то вони виявилися дуже схожими за такими рисами особистості, як: товарицькість, емоційна стійкість, а також домінування, реалістичність, уява тощо. У цілому оцінки спортсменів і тренерів співпали. На їхню думку, тренер повинен бути товариським, емоційно стійким, здатним керувати спортсменом. В нього повинен бути достатньо високий інтелект, розвинуто відчуття реальності, практичність, впевненість у собі. Водночас це повинна бути людина, яка схильна до новаторства, заповзятлива, яка сама приймає відповідальні рішення. Але Хендрі виявив значні розходження між дійсними особистісними профілями висококваліфікованих тренерів з ідеальними профілями, які були побудовані за їх власними уявленнями та уявленнями їхніх спортсменів. Збіги були незначними. Вочевидь, самооцінки тренерів і їх уяви про ідеальних тренерів суттєво відрізнялися. Можна припустити що бажане часто розходиться із дійсністю, потрібна спеціальна педагогічна діяльність щодо формування особистості тренера.

Продовжуючи своє дослідження, Хендрі поставив за мету визначити, яку роль відіграють певні та унікальні риси особистості або їхня сукупність. За допомогою тесту Кеттела [2] досліджувалися дві групи тренерів — «успішних» та «неуспішних». Різницю в їх особистісних особливостях досліднику виявити не вдалося.

Але інші дослідники все-таки вважають що існують певні поєднання особистісних якостей, які характерні для багатьох успішно працюючих тренерів. Вони вважають, що професійні тренери мають твердий характер і достатньо стійкі до стресів. На їхню думку, тренери які працюють з національними збірними командами, характеризуються емоційною зрілістю, незалежністю, твердістю, вмінням

володіти собою [3,11]. Тобто потрібними є такі педагогічні здібності, як емоційна стабільність, динамізм особистості.

Таким чином, уявлення про ідеальну особистість тренера існують і у спортсменів і у тренерів, але успіх тренерської діяльності вочевидь в значній мірі залежить від знань, якими володіє тренер, і від того як він буде свої відносини зі спортсменами, і як передає свої знання.

Спортсмени вважають самовладання тренера одним з важливіших якостей. Вони бажають бачити в тренері людину, яка здатна приймати виважені рішення в стресових ситуаціях, зберігати гнучкість і не губитися при вирішенні складних тактичних завдань. Але кожен тренер знає, як це складно зберігати рівновагу коли виступають його спортсмени. Досить важко не проявити своїх емоцій, адже тренер який їх не виявляє може здаватися байдужим. Свої емоції тренер повинен проявляти тільки там, де вони потрібні. Поведінка тренера повинна бути гнучкою — в цьому всі автори єдині.

Тренер безумовний лідер колективу. Як стверджує Кретті [4], існує два типи лідерів: «орієнтований на завдання» та «орієнтований на людину» (таблиця 1, 2).

Аналіз впливу лідерства в спорті ускладнюється тим, що в команді існують різноманітні як наявні, так і потенційні можливості для лідерства. Наприклад, може виявитися неформальний лідер, якщо тренер проявив свою слабкість в керівництві. З іншого боку, часто з командою працюють два тре-

нери, при цьому як правило, один більше орієнтований на завдання (авторитарний стиль), і другий, більш орієнтований на групу, який знаходить час, щоб спілкуватися з членами команди (демократичний стиль).

Аналіз навчально-тренувальної та змагальної діяльності показує, що спортивні одноборства мають яскраво виражений інтегральний характер. Всі якості, властивості, навички, вміння і інші характеристики спеціальної підготовленості спортсмена в цих видах спорту проявляються в комплексі.

Це у повній мірі відноситься і до фехтування. Як визначає Тишлер Д.А. [12]: фехтування — вид спорту, який є умовним одноборством на холодній спортивній зброї. Під час поєдинку боєць знаходиться у постійному безпосередньому контакті з противником. Для фехтування в цілому типово тактичне обманювання, психологічна гра, протиборство психології противника [1; 12]. Керування рефлексорними процесами і необхідність подавляти «чужу» волю потребують від фехтувальника постійних вольових зусиль, іноді граничних [5]. І саме тому, наприклад, якщо зустрічаються авторитарний тренер та авторитарний фехтувальник, то виникає проблема у взаємодії, тобто потрібна спеціальна підготовка тренера, все залежить від його гнучкості у складних ситуаціях та його емоційної стабільності.

Специфіка рухової поведінки фехтувальника в умовах змагальної діяльності разом з особливостями які зумовлені правилами змагань для окремих

Таблиця 1

Лідер, орієнтований на завдання (по Б.Дж.Кретті)

Переваги	Недоліки
<p>Більш ефективний, зусилля головним чином спрямовані на завдання</p> <p>Мало часу витрачає на міжособистісне спілкування</p> <p>Швидко розподіляє завдання у ситуаціях які вимагають рішення чітко сформульованих завдань</p> <p>Ефективний в ситуаціях, дуже сприятливих для лідерства, тобто, коли необхідний сильний вплив лідера, завдання очевидні, і в ситуаціях, дуже несприятливих для лідерства, — при незначному впливі лідера, не структурних завданнях або коли члени групи висловлюють незадоволення, незгідність</p>	<p>Може підвищити рівень тривоги у деяких членів групи</p> <p>У жертву доцільності приносить упевненість і спокій членів групи</p> <p>Менш ефективний у помірно стресових ситуаціях, коли члени групи можуть прагнути спілкування</p> <p>Може невдало працювати з підлеглими, які відіграють важливу роль в діяльності, а також задовольняє потреби інших у вторинному лідерстві</p>

Таблиця 2

Лідер, орієнтований на групу (по Б.Дж.Кретті)

Переваги	Недоліки
<p>Може знизити тривогу в ситуаціях, коли завдання не було вирішене</p> <p>Краще працює з людьми які невпевнені в собі</p> <p>Може діяти краще в ситуаціях помірно сприятливих для лідерства і коли членам групи потрібна більша свобода в прийнятті рішень</p>	<p>Не надає значення успішному вирішенню завдання</p> <p>Менш ефективний в екстремальних стресових ситуаціях або там, де лідер повинен мати більший вплив (владу)</p> <p>Може викликати тривогу у членів групи з вираженою орієнтацією на завдання</p>

видів зброї, полягає в тому, що досягнення успіху у кожній конкретній бойовій ситуації забезпечується ефективністю вибору спортсменом певної дії з числа можливих варіантів, що є можливим тільки при демократичному стилі керівництва, його творчому ставленні до тренування, любові до вихованців, ініціативності.

Підготовка спортсмена-фехтувальника — це комплексний процес. Тут органічно поєднуються завдання спортивного вдосконалення і вплив на моральні та етичні установки спортсмена. Процес взаємодії в спорті йде безперервно. У фехтуванні існує така форма організації навчального процесу як індивідуальний урок. І тут ця взаємодія посилюється. Як вважає Д. Тишлер [12] тренер, вирішуючи проблеми психологічної підготовки, повинен вирішувати наступні основні завдання:

1. Формувати моральні та вольові риси особистості спортсмена.
2. Підвищувати рівень розвитку його психічних особливостей.
3. Компенсувати недостатній рівень розвитку тих психічних особливостей, які погано піддаються тренуванню (консервативні якості).
4. Керувати тренуваннями фехтувальника, впливаючи на його психічну сферу.
5. Регулювати психічний стан спортсмена в умовах тренувань і змагань.
6. Керувати поведінкою фехтувальника під час змагань.

Все це вимагає від тренера наявності таких якостей як: компетентність, ерудиція, любов до фехтування, тактовність, витримка, любов до дітей, альтруїзм, рішучість, творче відношення до роботи та ін.

М.П. Мідлер вважає, що для того щоб тренер обрав найбільш вірний шлях для роботи з кожним учнем, йому необхідно насамперед з'ясувати та чітко визначити наступне: на якій підготовленості ґрунтується впевненість учня у своїх силах та можливостях, як вона може виникнути; які причини можуть викликати в нього впевненість, або невпевненість у можливості досягнення бажаного результату; на якому емоційному фоні і завдяки якому настрою боець здатен проявити максимальну спрямованість на боротьбу. Як що вдається відповісти на ці питання, то умовно в педагогічних цілях Мідлер [5] визначає важливіші напрямки в роботі:

1. Створення «внутрішніх опор» в оцінюванні фехтувальником своєї майстерності.
2. Ліквідація слабких сторін в оцінюванні спортсменом власних можливостей, які можуть викликати невпевненість і перешкодити створенню психологічної готовності.
3. Створення певного психологічного настрою на майбутні змагання, на фоні яких конкретний

фехтувальник досягає своїх вищих спортивних показників.

Погоджуючись з положеннями які висказали Тишлер та Мідлер, а також деякі інші автори [1; 3; 4; 13], які дотримуються такої ж думки, ми вважаємо за необхідне підкреслити, що ці положення носять загальний, ціле визначний характер, і кінцевий результат, як спортивний, так і педагогічний, залежить від компетентності, загального культурного рівня тренера.

Результати дослідження. Для врахування специфіки роботи тренера з фехтування нами було опитано 10 тренерів (по 5 тренерів з СШОР педагогічного університету та спортклубу «Уніфехт»), а також 20 спортсменів-фехтувальників і 2 адміністратори (табл. 3).

Для визначення динаміки результатів спортсменів використовувалися **методи** опитування, бесіди. По кожному з тренерів був складений лист з відповідями на питання: 1. Чи спостерігається тенденція до підвищення спортивних результатів? 2. Кількість учнів, які виступають на рівні збірних команд України та області. 3. Найвищі спортивні досягнення учнів.

На основі вищенаведеного, заповнюючи оцінний лист можна уточнити перелік необхідних саме фехтувальному тренеру особистісних якостей (табл. 4).

Цей лист складається з 22-х полярно-протилежних особистісних факторів. Тренерам було запропоновано оцінити якості своєї особистості за 10-ти бальною шкалою (від +5 до — 5). А потім такі ж оцінні листи на кожного тренера заповнювали спортсмени і адміністратори.

Під час дослідження ми намагалися з'ясувати, наскільки яскраво виражені у тренера психологічні якості, а також які з них є найбільш характерними для фахівців фехтування.

Після того, як були отримані характеристики кожного тренера, ці дані оброблялися з використанням методів математичної статистики.

За допомогою середніх арифметичних даних були побудовані «особистісні профілі» кожного тренера, згідно з усередненими характеристиками колективу (власна оцінка своїх якостей; оцінка колег; оцінка спортсменів; оцінка керівників).

Ми склали зведений протокол коефіцієнтів рангової кореляції для полегшення обробки матеріалів (табл. 5).

Величина коефіцієнту рангової кореляції показує ступінь залежності динаміки результатів спортсменів від визначених нами якостей тренерів. Чисельні значення цих коефіцієнтів наведені у таблиці 5.

Таким чином, аналізуючи таблицю 5, ми можемо визначити ті риси особистості тренера з фехтування, які впливають на динаміку результатів

Таблиця 3

Професійна характеристика тих, хто прийняв участь у дослідженні

№ гр.	Контингент	Кількість	Стаж, категорія для тренерів, кваліфікація для спортсменів,
1	Тренери СШОР з фехтування ХНПУ імені Г.С. Сковороди	5	Стаж: 1 тренер — більш 35 років 2 тренери — до 30 років 1 тренер — до 10 років 1 тренер — до 5 років Категорія: 1 тренер — ЗТУ
2.	Спортсмени – фехтувальники ХНПУ імені Г.С. Сковороди та спортклубу «Уніфехт»	20	2 спортсмени — ЗМС 2 спортсмени — МСМК 4 спортсмени — МС 6 спортсменів КМС 6 спортсменів 1—2 розрядів
3.	Тренери спортклубу «Уніфехт»	5	Стаж: 1 тренер — до 30 років 1 тренер — більш 20 років 2 тренер — до 15 років 1 тренер — до 5 років Категорія: 1 тренер — ЗТУ
4.	Адміністрація спортклубу «Уніфехт»	2	

Таблиця 4

Оцінний лист

Позитивні якості	+5	+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	-5	Негативні якості
Компетентність												Некомпетентність
Ініціативність												Пасивність
Принциповість												Безпринципність
Ерудиція												Обмеженість
Тактовність												Безтактовність
Професіоналізм												Дилетантство
Працелюбність												Лінь
Емоційність												Холодність
Альтруїзм												Кар'єризм
Любов до фехтування												Байдужість до фехтування
Патріотизм												Егоїзм
Наполегливість												Пасивність
Чесотлюбність												Пихатість
Колективізм												Індивідуалізм
Витримка												Запальність
Дотепність												Вульгарність
Інтелект												Дурість
Рішучість												Нерішучість
Любов до дітей												Байдужість до дітей
Безкорисливість												Користолюбство
Кмітливість												Некмітливість
Творче відношення до роботи												Ремісництво

Результати рангового кореляційного аналізу

Фактори	Самооцінка	Оцінка колег	Оцінка спортсменів	Оцінка керівництва
Компетентність	0,82	0,96	1	0,96
Ініціативність	0,57	0,50	0,4	0,82
Принциповість	- 0,14	0,11	- 0,8	0,11
Ерудиція	1,00	0,93	- 0,2	1
Тактовність	- 0,30	- 0,59	- 0,4	- 0,14
Професіоналізм	0,86	0,96	0,8	0,96
Працездатність	0,07	0,79	- 0,4	0,79
Емоційність	0,75	0,85	- 0,8	0,79
Альтруїзм	- 0,39	- 0,18	- 0,2	- 0,04
Любов до фехтування	0,50	0,85	- 0,4	0,21
Патріотизм	0,54	0,36	- 0,8	0,29
Наполегливість	0,79	0,50	- 0,2	0,32
Чесотлюбність	0,54	0,68	0,4	0,57
Колективізм	0,18	0,04	- 0,8	- 0,07
Витримка	- 0,54	- 0,32	0,4	- 0,18
Дотепність	0,29	0,75	- 0,4	0,68
Інтелект	0,96	0,96	0,8	0,96
Рішучість	- 0,50	0,32	0,4	- 0,07
Любов до дітей	0	0,57	- 0,4	0,14
Безкорисливість	0	0,25	- 0,4	0
Кмітливість	0,71	0,36	0	0,71
Творче відношення до праці	0,86	0,79	0,6	0,64

Коефіцієнт кореляції від 0,99 до 0,7 – сильний статичний взаємозв'язок

Коефіцієнт кореляції від 0,69 до 0,5 – середній статичний взаємозв'язок

Коефіцієнт кореляції від 0,49 до 0,2 – слабкий статичний взаємозв'язок

Коефіцієнт кореляції від 0,19 до 0,09 – дуже слабкий статичний взаємозв'язок

Коефіцієнт кореляції = 0 – кореляції немає.

спортсменів. Розроблена нами анкета та методика обробки даних дозволить робити збір інформації про особистісні якості та умови міжособистісного спілкування тренерів.

Методичні рекомендації:

1. Ми вважаємо за доцільне щоб керівники спортивних колективів використовували розроблений нами «оцінний лист» для оперативного збору інформації про міжособистісні відносини в групах.

2. Рекомендувати роботу в спортивних групах з фехтування тим спортсменам-випускникам ВНЗ, які мають властивості «лідера, орієнтованого на завдання».

3. Рекомендуємо організовувати підвищення кваліфікації тренерів з педагогічної підготовки; тренерам, враховуючи оптимальне поєднання лідерських ролей, створювати умови для розкриття членами груп своїх можливостей, у тому числі

проводити спілкування з учнями за межами лише спортивних інтересів.

Висновки

1. Визначені якості особистості тренера з фехтування які мають вплив на зростання спортивних результатів його учнів. Провідними є наступні якості особистості:

- професійні якості: компетентність; ерудиція (загальна та в фехтуванні); професіоналізм; рівень інтелекту; творче відношення до роботи (новаторство);
- якості емоційної сфери: любов до фехтування; працелюбність; ступінь прояву власної емоційності; дотепність.

Бажаними для тренера з фехтування є якості які визначають здатність до лідерства: ініціативність; наполегливість; честолюбність.

Особисті якості які відображають соціальну спрямованість не впливають на зростання спортивних результатів вихованців.

Міжособистісна взаємодія на рівні «тренер—учень», що здійснюється тільки в рамках спортивних інтересів, часто призводить до одностороннього розвитку особистості спортсмена.

2. «Оцінний лист» допомагає визначити ступінь наявності деяких якостей особистості тренера з фехтування за такими напрямками: професійні якості; якості, які виражають домінування та здібності до лідерства; фактори, які визначають соціально-психологічні параметри особистості; фактори, які визначають емоційну сферу.

3. Наявність сильного лідера у колективі тренерів позитивно впливає на ефективність їхньої роботи. Але вважається, що результативність буде ще більшою, якщо буде другий лідер (з «орієнтацією на людину»), який стане амортизатором у відносинах.

Список літератури

1. Аркадьев В.А., Любецкая Т.Л. Диалог о поединке. — М.: Молодая гвардия, 1976. — 192 с.

2. Бурачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. — Киев: Наукова думка, 1989. — 200 с.
3. Деркач А.А., Исаев А.А. Педагогическое мастерство тренера. — М.: Советская педагогика, 1979. — 214 с.
4. Кретти Б.Дж. Психология в современном спорте. — М.: Физкультура и спорт, 1978. — 224 с.
5. Мидлер М.П., Тышлер Д.А. Психологическая подготовка фехтовальщика. — М.: Физкультура и спорт, 1969. — 226 с.
6. Нагинская С.В. Математическая статистика в спорте. — Киев: Здоров'я, 1978. — 136 с.
7. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюна, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. — К.: Вища школа, 1997. — 349 с.
8. Психология физического воспитания и спорта / под ред. Джамгарова Т.Т. и Пуни А.Ц.. — М.: ФИС, 1979. — 382 с.
9. Спортивная метрология: учебник для ИФК / под общ. ред. Зацюрского В.М.. — М.: ФИС, 1982. — 256 с.
10. Теоретические основы спортивной тренировки / под ред. Платонова В.Н.. — М.: ФИС, 1987. — 278 с.
11. Ханин Ю.Л. Психология общения в спорте. — М.: ФИС, 1980. — 318 с.
12. Фехтование: Учебник для ИФК / под ред. Тышлера Д.А.. — М.: ФИС, 1976. — 440 с.
13. Hendry L. The Assessment of Personality Traits in the Coach-Swimmer Relationship and a Preliminary Examination of the Father-Figure Stereotype. — «Research Quarterly» 1969, 40. — p. 299—304.

Надійшла до редакції 10.03.2008

Кривенцова И.В. Влияние личностных качеств тренера по фехтованию на рост спортивных достижений его учеников.

В работе исследуется влияние определенных черт личности тренера по фехтованию на спортивный результат и личность его учеников.

Ключевые слова: личностные качества тренера по фехтованию.

Kriventsova I.V. The influence of personal qualities of fencing coach on the growth of sport achievements of his sportsmen. In this article it is clearing up how the definite traits of temper of fencing coach influent on a sport result and personality of his sportsmen.

Key words: personal qualities of fencing coach.